

TRAIAN BRĂILEANU, GRUPUL DE LA CERNĂUȚI ȘI REVISTA
„ÎNSEMNĂRI SOCIOLOGICE” (DEBUTUL UNOR DEZBATERI)

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ*

ABSTRACT

TRAIAN BRĂILEANU, THE CHERNIVTSI GROUP AND THE ‘ÎNSEMNĂRI
SOCIOLOGICE’ JOURNAL (THE BEGINNING OF A DEBATE)

This study proposes to show the main directions of the sociological school of Bukovina. In the history of Romanian sociology, the interwar period includes the school of Bucharest, coordinated by Dimitrie Gusti, the sociological project of Virgil Bărbat from Cluj and the sociological vision of Petre Andrei in Iași. In this context, we cannot ignore the activity of the Chernivtsi Group, coordinated by Traian Brăileanu. This group was composed of great intellectuals such as Leon Țopa, Barbu Slușanschi, Ion Țurcan and George Macrin and of young students preoccupied by the sociological debates and attracted by the ideas of their mentor Traian Brăileanu. They set up a publication in 1935, ‘Însemnări sociologice’ (*Sociological Notes*), in which they published their works together with important figures in sociology, politics and ethics. In our study, we present three of the themes developed in this important publication: *The Art of Ruling*, *The Jewish Problem* and *The Idea of Romanian Community*. All these themes were the beginning of a debate that made history.

Keywords: Traian Brăileanu, Chernivtsi, ethics, sociology, politics, the art of ruling.

Dacă, astăzi, în istoria sociologiei românești din perioada interbelică, alături de Școala de la București a lui Dimitrie Gusti, proiectul sociologic al lui Virgil Bărbat de la Cluj sau viziunea sociologică a ieșeanului Petre Andrei, se vorbește și despre Grupul de la Cernăuți, trebuie să o recunoaștem, acest aspect i se datorează profesorului Traian Brăileanu. Pe lângă sociologul bucovinean, liderul incontestabil al grupării, din echipa de la Cernăuți mai făceau parte Leon Țopa, Barbu Slușanschi, Ion Țurcan, George Macrin ș.a. Cu toții erau tineri, studenți, preocupați de dezbaterile sociologice, atrași de ideile profesorului cernăuțean. În sânul grupului, Traian Brăileanu le oferea libertate totală discipolilor, sociologul, după spusele asistentului său Leon Țopa, nu și-a manifestat autoritatea în vederea impunerii punctului său de vedere, ci i-a lăsat pe tineri, în funcție de opțiunea

---

* Correspondence address to Alexandru-Ovidiu Vintilă: redactor al revistei „Bucovina literară” și al revistei „Scriptum” a Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” Suceava, România, doctorand în istorie; e-mail: ovidius_vintila@yahoo.com.

fiecăruia, să-și însușească sistemul teoretic (Dungaciu 2003: 23) și să-și formeze o părere personală.

Odată constituit Grupul de la Cernăuți, se impunea înființarea unei publicații în paginile căreia să se oglindească ideile sociologice susținute de membrii mișcării conduse de cunoscutul filosof și sociolog român.

Pe lângă cei amintiți, condeie locale, Traian Brăileanu îi va mai atrage să publice în viitoarea revistă cernăuțeană pe reputatul sociolog francez Gaston Richard și pe apropiatul acestuia, André Jaussain.

Astfel, la data de 5 aprilie 1935, în capitala Bucovinei, la Cernăuți, va apărea numărul prim al revistei intitulată „Însemnări sociologice”. Revista va vedea lumina tiparului o dată pe lună, fiind tipărită, într-o primă fază (primele șapte numere), la Tipografia Bucur Orendovici din Suceava. Începând cu numărul 8, din luna noiembrie a anului 1935, revista va fi editată în cadrul Tipografiei Mitropolit Silvestru din Cernăuți.

Referitor la sediul redacției, acesta va fi situat pe strada General Berthelot 5, iar administrația își va avea adresa pe strada Baltinester nr. 15.

Date fiind condițiile istorice, în urma exercitării autorității excesive a regelui Carol al II-lea, revista „Însemnări sociologice” va fi obligată să-și întrerupă șirul aparițiilor editoriale. Așadar, odată cu nr. 11, an III, februarie 1938, vorbim de ultimul număr care va mai vedea lumina tiparului din această primă serie a revistei cernăuțene. Este necesar să mai spunem că anul III al revistei, vechea serie, va avea doar 11 numere, dată fiind închiderea intempestivă a revistei.

Considerând că proiectul nu și-a epuizat resursele și menirea, atât Traian Brăileanu, cât și tinerii grupați în jurul său și-au conjugat eforturile și au reușit să scoată seria a II-a a revistei. Astfel, la 1 septembrie 1940, a fost scos primul număr al seriei a II-a (anul IV, nr. 1, 1 septembrie 1940). Cum Cernăuțiul era ocupat de forțele Uniunii Sovietice, revista „Însemnări sociologice” va avea redacția și administrația în București, pe Strada Uranus nr. 23 A, publicația fiind tipărită la Tipografia „Imprimeria” S.A.R. După cinci numere, începând cu nr. 6, anul IV, din 15 noiembrie 1940, revista își va schimba din nou sediul administrației și al redacției. Noua adresă va fi pe Strada Atena nr. 27, București.

Sintetizând, revista „Însemnări sociologice” va cunoaște două etape în care va apărea: prima, întreruptă de imixtiunea exercitată de regimul autoritar al regelui Carol al II-lea, între 5 aprilie 1935 și februarie 1938; și o a doua etapă, ultima, cuprinsă între 1 septembrie 1940 și 15 ianuarie 1941.

Cum era și firesc, revista „Însemnări sociologice”, primul număr al primei serii, se va deschide cu editorialul semnat de însuși directorul revistei, Traian Brăileanu. Editorialul, intitulat *Ce vom însemna*, prezintă, pe un ton hotărât, direct, mijloacele și obiectivele revistei. Scopul principal, conturat de către sociologul cernăuțean, era întărirea statului național. De asemenea, în paginile revistei se va lupta pentru evitarea „ospățului lui Polifem”, formulă prin intermediul căreia profesorul Universității din Cernăuți desemna instaurarea comunismului în

România. Astfel, Traian Brăileanu declara fățiș, cu mijloacele sociologiei, „război” comunismului: „Însemnările noastre, cu toată forma lor delicată, vor ataca fără frică orice monstru sociologic, oricât de gras ar fi – și-l vor doborî. Ele s-au născut bine zis pentru luptă și în vederea luptei. Monstrul pustiește Europa de la începutul veacului al XIX-lea. În unele țări a fost atacat și alungat. Flămând și hărțuit, a venit la noi și e pe cale să ne înghită pentru a-și reface puterile. Mai întâi încearcă să ne adoarmă – cu teorii, așa cum a făcut-o pretutindeni. Cu teorii *sociologice*, cu povești egalitariste și umanitariste, cu povestea păcii și fericirii eterne. Și apoi va veni ospățul lui Polifem... Problema pe care *Însemnările* trebuie s-o rezolve, nu este numai de a-i scoate ochii lui Polifem și de a fugi, cum a fugit mult încercatul Ulise, ci de a-l lega burduf, trimițându-l apoi peste nouă mări și nouă țări ca nici de nume să nu-i mai auzim. Îi vom împacheta cu grijă și toate operele sociologice prin care a vrut să ne buimăcească, ca să aibă lectură distractivă în exil. Nădăjduim însă că după citirea câtorva volume va adormi de veci...” (Dungaciu 2003: 23).

Ca și sociologul german Max Weber în preajma primei conflagrații mondiale, profesorul român își dorea constituirea unei tehnici sociale care să conducă la făurirea unui stat național puternic. Prin intermediul „Însemnărilor sociologice”, Traian Brăileanu aspira la conceperea și implementarea unei tehnici sociale având la bază un ansamblu de reguli pentru arta politică, în vederea declanșării unei acțiuni care să înfăptuiască un stat național românesc bine consolidat (Dungaciu 2003: 23–24).

Tot în acest prim număr al revistei, Traian Brăileanu va semna și un articol intitulat *Eroarea inițială a sociologiei*. Pornind de la cunoscutul citat din Pascal, „Cea mai mare enigmă pentru om este omul”, profesorul deplânge faptul că „nu s-a putut constitui nici până azi o antropologie, ca știință generală despre om” (Brăileanu 119a), consecința acestui aspect fiind „eroarea inițială a sociologiei”: lipsa unei definiții clare asupra a ceea ce este omul. „Lipsind o știință generală despre om, fiecare știință particulară și-a ticluit o definiție a omului, în conformitate cu interesele ei principale. La constituirea sociologiei, această confuzie s-a resimțit mai puternic, deoarece fără ideea clară a ceea ce este omul nici *societatea* nu putea fi definită cu acea precizie ce se cere pentru întemeierea unei științe exacte. Adevărul e că primii teoreticieni în domeniul științelor sociale, filosofii elini, au încercat să rezolve problema, pornind, cum ni se pare și natural, de la individul uman, pentru a explica viața socială. Dar erorile și contradicțiile s-au ținut lanț” (Brăileanu 119a), explică Traian Brăileanu în numărul inaugural al „Însemnărilor sociologice”. Dând curs ideii menționate, după un excurs epistemologic riguros construit, sociologul cernăuțean își va informa cititorii că: „Însemnările noastre vor fi un mic laborator în care *omul* va fi pus în diferite condițiuni, pentru a se putea înregistra reacțiunea sa, comportamentul său social. Vom formula, se-nțelege, ipoteze pe care le vom verifica apoi prin observații multiple. Nu pornim de la nicio dogmă sociologică, nu ne vom lăsa influențați de nicio autoritate sociologică” (Brăileanu 119a).

Putem afirma, în consonanță cu părerea sociologului Dan Dungaciu, că unitatea Grupului de la Cernăuți era conferită de coeziunea politică, în timp ce diversitatea era legată de opțiunea teoretică. Total invers față de cum se petreceau lucrurile în mijlocul Școlii sociologice de la București, unde era o mai mare diversitate politică, unitatea fiind eminentamente teoretică. Oricum, între sociologii cernăuțeni și cei grupați sub aripa lui Dimitrie Gusti existau relații de respect reciproc, fără însă a lipsi polemicile (Dungaciu 2003: 26).

Încă din primul număr al revistei conduse de Traian Brăileanu, la rubrica *Revista cărților*, după ce sunt prezentate cărțile apărute în cadrul „Bibliotecii de Sociologie, Etică și Politică”, organism aflat sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, încep să se vadă semintele unei polemici, să-i spunem, cordiale, între specialiști: „Greșită este, se-nțelege, concepția că *sociologia va fi monografică, ori nu va fi* și că ar exista o *sociologie monografică, știință a realității sociale*. Ci sociologia este știința despre realitatea socială, iar monografia sociologică reprezintă metoda de a studia unități sociale prin observație directă – pentru verificarea unor ipoteze sociologice și formularea altelor noi. Dar în sociologie metoda istorică este cu mult mai importantă. Nu urmează totuși că am putea spune că *sociologia va fi istorică, ori nu va fi*, cum de altfel și metodele inductivă și deductivă își păstrează, în sociologie, valoarea ce o au pentru toate științele. Și nu este oare monografia tot istorie, adică descriere? Doar și psihologia se întemeiază pe observație, fără ca să afirmăm că *psihologia va fi biografică, ori nu va fi*. Vremea sistemelor sociologice cu pretenție de originalitate a trecut, iar căutarea originalității cu orice preț e anacronică”.

Cu toate aceste disensiuni de natură teoretică, de o mai mică sau de o mai mare amploare, în „Însemnările sociologice” au fost, în general, recenzate lucrările sau revistele Școlii de la București. Spre exemplu, tot în primul număr al „Însemnărilor sociologice”, la rubrica *Revista revistelor*, va fi prezentată „Arhiva pentru știința și reforma socială” (director D. Gusti), Anul XII, nr. 1–2, 1934. În prezentare, nesemnată, se menționează: „Cu acest număr, Arhiva va apare ca *Organ al Institutului Social Român și al Federației internaționale a societăților și institutelor de sociologie*”.

De asemenea, pe „Lista revistelor abonate și primite în schimb”, listă tipărită pe coperta a treia a revistei „Sociologie românească” (aflată sub directoratul lui Dimitrie Gusti) figurau și „Însemnările sociologice”. Ceea ce înseamnă că revista de la Cernăuți se bucura de vizibilitate în zona sociologică, și asta în condițiile în care din punct de vedere material nu stătea prea bine, susținându-se financiar doar din vânzări și abonamente. Pe de altă parte, de o situație mai bună se bucura revista lui Gusti, aceasta beneficiind de anumite subvenții de la stat.

De consemnat este și faptul că, potrivit lui Leon Țopa, Dimitrie Gusti i-a propus lui Traian Brăileanu să vină la București, să i se alăture, treptat urmând să intre în Academie (aceeași propunere fiindu-i făcută cu câțiva ani în urmă profesorului cernăuțean și de către Nicolae Iorga). În schimb, „Traian Brăileanu a

refuzat, voia să rămână independent, iar apoi, după '40, în a doua fază a revistei *Însemnări sociologice*, când aceasta apărea la București, disputele s-au politizat oarecum, punctele de vedere depășeau cadrul strict științific..." (Dungaciu 2003: 26), mărturisește Leon Țopa, sociologul care, în 1939, va colabora, cu rezultate apreciabile, cu Traian Herseni, iar în intervalul '46-'47, cu Henri Stahl, ambii colaboratori apropiați ai lui Dimitrie Gusti.

Același Leon Țopa ne mai spune că revista de sociologie bucovineană avea o audiență ridicată, mai ales în cercurile studențești din Cluj, acolo unde cărțile lui Traian Brăileanu erau cunoscute și apreciate. De altfel, Traian Brăileanu se afla în relații foarte bune cu profesorii clujeni de la acea oră, Sextil Pușcariu și I. C. Cătuneanu (Dungaciu 2003: 25).

Nici de această dată, în numărul 2 (An I, mai 1935) al revistei „Însemnări sociologice”, Traian Brăileanu nu-și dezmente propensiunea către traducerea științifică. Acum va tălmăci din franceză în limba română articolul lui Gaston Richard intitulat „Cum s-ar putea înlocui dovada experimentală în Sociologie?”. Despre sociologul francez, Traian Brăileanu afirmă: „Dl Gaston Richard, profesor onorariu de sociologie la Facultatea de litere din Bordeaux, a binevoit să ne trimită, pentru *Însemnările* noastre, acest luminos studiu, pe care-l publicăm în traducere. Dl G. Richard e cunoscut cititorilor români mai ales prin studiul său *Cultura română și statul român*, apărut în broșura dlui Al. I. Alexandrescu (București, Librăria Cultura Poporului, 1933). În timpul cât a condus *Revista Internațională de Sociologie*, de la a cărei direcțiune s-a retras în anul trecut din cauza vârstei înaintate, eminentul sociolog francez a dat deosebită atenție mișcării sociologice din țara noastră, cunoașterea limbii noastre, ce și-a dobândit-o în scurtă vreme, înlesnindu-i să citească cărți și reviste românești. Mulțumindu-i dlui Gaston Richard pentru *Îndemnul* dat *Însemnărilor*, prin articolul de față ne exprimăm dorința și nădejdea că ne vom bucura încă prin mulți ani de sprijinul și încurajarea sa”. Interesant este că dezbaterile de idei din sociologia românească reușea la timpul respectiv să suscite interesul gânditorilor europeni. Mai mult, exista comunicare între specialiștii români și cei din Europa sau chiar America. Un pas înainte în acest sens îl constituie și faptul că sociologii români reușiseră să se racordeze la ideile sociologice occidentale. Cu toate acestea, după 1948 s-a produs „înghețul”, sociologia românească fiind pur și simplu desființată. Și nu într-un moment întâmplător, ci chiar atunci când începeau să se ivească roadele unei munci susținute, după o etapă de acumulări masive, o perioadă în care se consolidau autentice sisteme și școli sociologice. Din păcate, timpul nu a mai avut răbdare cu sociologia românească interbelică.

Revenind la articolul de fond semnat de Gaston Richard, text care deschide numărul 2, an I, al „Însemnărilor sociologice”, observăm că profesorul francez pledează pentru: „o sociologie vindecată de ambiția care vreme îndelungată i-a abătut din calea dreaptă pe inițiatorii ei, anume de ambiția de a elimina orice metafizică luându-i locul ei și de a pronunța ultimul cuvânt asupra naturii spiritului omenesc și a valorii destinului omenirii”.

În consecință, observăm că în revista „Însemnări sociologice”, pe care o catalogăm drept o realizare de seamă a Grupului de la Cernăuți, s-a făcut sociologie, cel puțin până în 1940, când timpurile s-au înrăutățit într-atât încât nimeni sau aproape nimeni nu mai avea dispoziția necesară pentru a se ocupa de știință în adevăratul sens al cuvântului. Cum relatează Traian Brăileanu, într-o notă plasată în debutul monumentalei sale *Teorii a comunității omenești*: „evenimentele din toamna anului 1940 puseseră capăt filosofării” (Brăileanu 1941: 15). Erau vremuri tulburi, marcate de război și tot răul ce decurge din astfel de acțiuni radicale ale omenirii.

**TRAIAN BRĂILEANU, O TEZĂ DESPRE ARTA GUVERNĂRII.
STUDIUL DE CAZ: ȘTEFAN CEL MARE, PERSONALITATE EXEMPLARĂ A ISTORIEI**

Ilie Bădescu afirmă, în lucrarea intitulată *Noopolitica. Sociologie noologică. Teoria formelor asincrone*, că „pe temelia marilor exemple se nasc și marile învățături” (Bădescu 2006: 331). Același sociolog îl citează, în susținerea tezei emise, pe Traian Brăileanu, acesta din urmă subliniind că: „singurul învățământ hotărâtor este exemplul” (Bădescu 2006: 331). Un astfel de exemplu este, în accepțiunea sociologului cernăuțean, Ștefan cel Mare, domnitorul care a reușit să pună bazele, printr-o intuiție genială, unui stat medieval capabil să răspundă capcanelor, nu puține, întinse de istorie. Pentru Traian Brăileanu marele voievod moldav este acel „Principe” exemplar care a izbândit în politică, întemeind reguli precise privind arta guvernării. Pornind de la teza lui Machiavelli, în articolul său, *Ștefan cel Mare și arta de a governa* (Brăileanu 1935b: 17–24), titularul catedrei de etică, sociologie și politică a universității cernăuțene, analizează dacă domnitorul statului medieval moldovenesc se încadrează în tiparele trasate de gânditorul florentin și dacă ar fi acționat după regulile de artă politică enunțate în celebra lucrare *Principiele*, acesta ar fi putut realiza ceea ce de altfel a și înfăptuit în Moldova. Continuându-și teoria, Traian Brăileanu, în studiul său, enunță următoarea aserțiune: „În condițiuni asemănătoare, amestecul străinilor, lupte pentru ocuparea tronului etc., Ștefan cel Mare a înfăptuit în Moldova ceea ce dorea Machiavelli pentru Italia, întemeierea unei domnii puternice” (Brăileanu 1935b: 20).

Traian Brăileanu nu ezită să-i conteste lui Machiavelli teza potrivit căreia, dacă un principe ar urma regulile sale, atunci ar reuși să întemeieze în Italia o domnie puternică. Sociologul bucovinean își exprimă părerea că nici Cesare Borgia, nici un alt principe italian nu ar fi reușit unirea tuturor statelor italiene într-un singur stat, după modelul Spaniei și Franței, motivul fiind unul simplu: „deoarece aceste percepțe sunt greșite” (Brăileanu 1935b: 20). Comparând regulile de cârmuire ale Principelui lui Machiavelli cu cele ale lui Ștefan cel Mare, Brăileanu dădea câștig de cauză domnitorului moldav (Bruja 2004: 95). „Arta guvernării nu se poate întemeia, cum credea Machiavelli, numai pe calcul, ci ea

cere o adâncă înțelegere a sufletului omenesc, un acord perfect de simțire între conducător și mulțime. Mulțimea nu e nici bună, nici rea; conducătorul o poate face bună, dacă el însuși este într-adevăr bun. El o poate face capabilă de orice jertfă pentru apărarea patriei, a credinței, a moralei, pentru înfăptuirea unei culturi înalte, dacă el însuși e însuflețit de acest spirit de jertfă. Frederic al II-lea al Prusiei, și el numit de posteritate *cel Mare*, a scris înainte de urcarea la tron un *Anti-Machiavelli*, Ștefan cel Mare a dovedit prin guvernarea sa, că teoria lui Machiavelli are nevoie de o nouă analiză și de o rectificare în unele puncte esențiale” (Brăileanu 1935b: 23).

Este îndeobște cunoscut accentul pus de sociologul bucovinean pe dimensiunea morală. De aici și dezacordul său față de concepția machiavelică: „Machiavelli trăiește într-o atmosferă care înăbușă orice avânt eroic, care usucă sufletele de orice porniri nobile și dezinteresate. Politica este pentru el un joc primejdios, o țesătură de intrigi și curse. Numai cel inteligent, vicelan peste măsură, și hotărât să îndrăznească totul, putea să răzbească și să domine. Patriotismul înflăcărat al lui Machiavelli căuta între cei răi pe cel mai rău, ca să poată îndeplini misiunea de a uni Italia sub un singur sceptru. Dar întrebarea e: poate un astfel de om să deștepte însuflețirea mulțimii, spiritul de jertfă, credința într-un viitor mai bun? Poate lumea să dorească de a schimba pe micii tirani imperfecti, cu un singur tiran, un diavol perfect?” (Brăileanu 1935b: 22–23). Prin urmare, Traian Brăileanu îl alătură pe Ștefan cel Mare principelui descris de Machiavelli, în vederea decelării erorilor gânditorului florentin. Definiții de observat sunt, spune Brăileanu, atât asemănările, cât și deosebirile dintre cele două tipologii de suverani. De asemenea, schițând doar, după cum explică el însuși, o astfel de problematică, în continuare, gânditorul bucovinean, scrie despre lipsa înțelegerii importanței religiozității din partea lui Machiavelli, arătând că o atitudine de acest tip este o greșeală fundamentală: „Politica nefastă a Papilor, neputincioși pe de o parte de a înfăptui ei înșiși unitatea Italiei, iar pe de altă parte ațâțând neîntrerupt rivalitățile între statele italiene pentru a-și păstra statul lor, i-a întunecat lui Machiavelli, ca și celor mai mulți oameni politici italieni din vremea sa, înțelegerea religiozității, a adevăratei religiozități și a adevăratei moralități, pentru consolidarea unui stat. Dacă Machiavelli l-ar fi cunoscut pe Ștefan cel Mare, capitolul al XVII-lea al *Principelui* său (*Cum trebuie să-și țină domnitorii făgăduielile*), capitol care i-a atras lui Machiavelli atâta hulă, ar fi primit alt conținut. *Un domnitor*, zice Machiavelli, *n-are trebuință să aibă însușirile ce am arătat, dar trebuie să pară că le are pe toate. Voi adăuga chiar că a avea și a te sluji de toate aceste însușiri este primejdios și că este folositor întotdeauna să te prefaci că le ai; așa că domnitorul trebuie să pară îndurător, credincios, omenos, religios și cinstit, dar trebuie să fie stăpân pe sine, pentru ca, la trebuință, să poată și să știe să facă și cu totul dimpotrivă. Pilda lui Ștefan cel Mare dovedește că domnitorul trebuie să aibă într-adevăr aceste însușiri pentru a fi respectat și iubit de poporul său” (Brăileanu 1935b: 22).*

În ultima secvență a studiului său, profesorul Brăileanu argumentează importanța unui demers de genul celui întreprins sub denumirea de *Ștefan cel Mare și arta de a governa*, subliniind faptul că o cunoaștere temeinică de natură teoretică împiedică o serie de acțiuni eronate, conducând în același timp la rezolvarea unor probleme politice din ce în ce mai subtile și, evident, mai dificile. Cum conducători geniali apar rar, cum un Ștefan cel Mare nu se poate naște peste noapte, este nevoie ca oamenii politici să-și asume construirea unei educații temeinice, o cunoaștere teoretică adecvată, pentru a depăși problemele care se ivesc mereu, cu precădere într-un stat modern. „Utilitatea practică a unor astfel de studii nu poate fi tăgăduită. În statele moderne, problemele sunt atât de complicate și dificile, încât numai oameni politici geniali le-ar putea rezolva fără pregătire teoretică. [...] Într-un stat modern, clasa conducătoare trebuie să primească o educație politică desăvârșită. Genii nu se pot crea prin educație, dar oameni vrednici, cinstiți, harnici, împlinindu-și cu sfințenie datoriile către patrie și neam – astfel de caractere se pot forma prin educație, dându-li-se în același timp și o temeinică pregătire teoretică și tehnică în domeniul activității politice” (Brăileanu 1935b: 24).

În accepțiunea lui Brăileanu, progresul sociologiei constă în stabilirea unui dialog, în realizarea unor legături strânse între teoria socială și practică. Pentru liderul Grupului de la Cernăuți, abordarea unei „politici empiriste”, deci precare, marcată de slăbiciuni, conduce inevitabil către „politicianism”. Explicația pe care ne-o dă gânditorul bucovinean constă în faptul că un astfel de politician „nu poate desprinde cu claritate scopul principal al acțiunii politice, nici nu cunoaște toate posibilitățile tehnice pentru a asigura rezultatul dorit” (Brăileanu 1935b: 24). Mai mult, autorul *Teoriei comunității omenesti* conchide în felul următor: „Afirmatia că politica practică se învață prin istorie își dobândește adevărata semnificație și importanță, dacă între istorie și politică se așează știința politică, teoria întemeiată pe experiența istorică. De altminteri, se poate spune cu aceeași dreptate că popoarele și oamenii politici nu învață nimic din istorie” (Brăileanu 1935b: 24).

Nu lipsit de importanță este și faptul că, în aceeași lună, mai, 1935, Traian Brăileanu, aflat printre studenți, la Suceava, va susține o conferință cu titlul „Ștefan cel Mare și arta de a governa” (Bruja 2011: 32). Este de la sine înțeles că textul conferinței era similar cu cel publicat în aceeași lună în „Însemnările sociologice”, revista care începea să se impună mai ales în mediile studentești, cu ecou preponderent printre cei interesați de epistema sociologică, dar și printre persoanele cu vederi naționaliste.

Dincolo de aspectele ce țin strict de sociologie, revenind la imagologia lui Ștefan cel Mare, nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că, de-a lungul timpului, românii, însă nu mai mult decât alții, și-au manifestat vocația mitizării unor mari oameni ai trecutului. Dintr-o astfel de „structură a sacralității” (Boia 2000: 282) face parte și Ștefan cel Mare, principe ideal, figură remarcabilă a istoriei autohtone. Cum marele voievod moldav este personajul cu cea mai însemnată încărcătură simbolică din spațiul românesc, articolul lui Traian Brăileanu completează o

întreagă literatură despre „lunga, autoritara și înfloritoare domnie” a lui Ștefan cel Mare, „modelul unei excepționale și durabile construcții politice românești” (Boia 2000: 286).

Deși în opinia tipului se exprima convingerea că existau „momente când toți eroii naționali apar neînsemnați în comparație cu umbra sfântă a Căpitanului” (Boia 2000: 320), după cum afirmă într-o carte de-a sa istoricul Lucian Boia, Ștefan cel Mare va ocupa o poziție însemnată și în cadrul mitologiei promovate de mișcarea legionară. De fapt, Ștefan cel Mare și Sfânt, în calitatea sa de principe exemplar, de apărător al creștinismului, al bisericii strămoșești și al hotarelor patriei, de autentic „ales al Domnului”, „sfânt și împărat al românimii”, al tuturor celor care „cuminecă” în limba română (Husar 1979: 526), după cum se exprima cărturarul Alexandru Husar, a rămas în conștiința tuturor românilor, fiind, după cum se știe, în anul 1992, canonizat. Dincolo de orice „confiscare” a voievodului moldav, în anumite perioade, de o ideologie sau alta, Ștefan cel Mare și Sfânt rămâne un simbol pentru toți românii din toate timpurile: „un om minunat, un sfânt cum nu mai poate răsări altul, izvorul a toată vitejia, fântâna tuturor dreptăților, marea bunătăților” (Iorga 1904: 306), potrivit cunoscutei formulări a lui Nicolae Iorga.

Pe lângă acest subiect, în numărul 2 al revistei, Traian Brăileanu semnează și o recenzie în care vorbește despre „Revue internationale de sociologie”, Nos I–II, 1935, concentrându-și atenția asupra articolului sociologului elvețian G.L. Duprat. În articolul acestuia, *Formele elementare ale vieții sociale*, sociologul român observă că, în analiza problemei enunțate, autorul elvețian este tentat să cerceteze raportul social fundamental, care apare în orice mod de existență socială. De asemenea, sociologul elvețian, arată Brăileanu, este interesat, în studiul său, și de raportul dintre elite și mulțime (Brăileanu 1935d: 31). În continuare, profesorul cernăuțean afirmă că: „Lucrările dlui Duprat au pentru sociologia contemporană o valoare care așteaptă încă să fie pusă în deplină lumină. Observația pătrunzătoare a faptelor empirice în extraordinara lor complexitate se unește, la acest savant, cu puterea de a le cuprinde în toate aspectele lor variate și variabile, urmărindu-le până în cele mai nuanțate relații” (Brăileanu 1935d: 32).

Și următorul număr al „Însemnărilor sociologice” (An I, nr. 3, iunie 1935) va găzdui o prezentare a amintitei publicații franceze. Este vorba despre numărul III–IV, anul 43, martie–aprilie 1935. Profesorul bucovinean, semnatarul recenziei, afirmă că articolul din „Revue internationale de sociologie”, *Metoda științifică aplicată studiului faptelor sociale: confruntarea între metodologia faptelor naturii și metodologia faptelor activității omenești*, al sociologului belgian Georges Hostelet, prezintă un interes major. Traian Brăileanu subliniază că fenomenele sociale se deosebesc de fenomenele naturii, ceea ce înseamnă că metoda cercetării faptelor sociale nu poate fi aceeași cu metoda aplicabilă în studiul faptelor naturale.

Problema, spune Brăileanu, este de a identifica metoda specific sociologică, adecvată caracterului fenomenelor sociale, „îngăduind totuși un raționament exact” (Brăileanu 1935e: 31). Toate acestea ne indică un lider inspirat, Traian Brăileanu, o

revistă de sociologie românească, o grupare autohtonă de cercetători preocupați cu toții de dialog, de dezbateră de idei, de găsirea unor metode cât mai eficiente, în vederea investigării societății. Încă de la primele două numere ale „Însemnărilor sociologice”, Traian Brăileanu și Grupul de la Cernăuți și-au definit un parcurs a cărui forță catalizatoare consta în deschiderea incontestabilă pe care au arătat-o pentru sociologia practică în alte spații geografice, de dincolo de granițele țării noastre. Se vede limpede capacitatea de sinteză existentă în sânul Grupului de la Cernăuți. Acest aspect se poate observa cu profundă claritate în celebrul proiect Universitatea țărănească, întreprindere realizată în direcția procesului de *national building*, manifestat, într-o formă sau alta, în majoritatea țărilor europene, dar și în Statele Unite ale Americii. Sensul acțiunii, potrivit lui Leon Țopa, cel care a elaborat proiectul Grupului de la Cernăuți, era „desăvârșirea culturii poporului” (Țopa 1935a: 40). De acest aspect ne vom ocupa pe îndelete într-un demers viitor.

PROBLEMA EVREIASCĂ

Dacă până acum, în primele două numere ale „Însemnărilor sociologice”, tonul articolelor semnate de Traian Brăileanu este unul ponderat, în *Problema muncitorească în lumina doctrinei naționaliste (Schitărea problemei)* el devine acid, acuzator, tranșant. Și asta, deoarece, în studiul amintit, dezbătând problematica muncitorească, ajunge la concluzia că manifestul comunist este programul națiunii evreiești, „otrava” cu care mulți muncitori atât români, cât și de pe cuprinsul mai multor țări, s-au contaminat. Potrivit lui Traian Brăileanu, evreii „infecțară toate țările civilizate cu ideile comunismului marxist și găsiră în masele proletare terenul prielnic pentru răspândirea acestei boli sociale. Ținta lor era bine fixată: să nimicească prin dezlănțuirea revoluției proletare națiunile civilizate și să clădească apoi pe ruinele statelor prăbușite, dominațiunea lor mondială”. Manifestul comunist, credea Brăileanu, a devenit programul națiunii evreiești, care intră astfel ca putere constituită în politica mondială (Brăileanu 1935f: 23). Fără echivoc, sociologul bucovinean afirmă că izolate și neizbutite au rămas, până după război, încercările de a lua evreilor din mână conducerea maselor proletare (Brăileanu 1935f: 24). Mai mult, despre primejdia evreilor spune că a fost resimțită în majoritatea țărilor civilizate. Drept urmare, în toate acestea au avut loc manifestări antisemite, Germania fiind dată drept exemplu în acest sens (Brăileanu 1935f: 24).

Referitor la problematica dezbătută, Brăileanu își exprimă punctul de vedere, arătând că teoria cuzistă legată de problematica evreilor este una eronată. Un lucru era clar, în viziunea lui Brăileanu, primejdia nu putea fi înlăturată decât prin răsturnarea evreilor de la conducerea muncitorimii. „Drumul spre această țintă însă este mai dificil decât s-ar crede. Teoria curentă (cuzistă) preconizează ca unic mijloc propaganda antisemită în rândurile muncitorilor. Încercările de aplicare

practică au dat însă greș, prin urmare teoria e greșită. Ea trebuie rectificată, pusă în concordanță cu realitatea. Propaganda antisemită e necesară, dar ea reprezintă numai un mijloc pentru a descinde drumul pentru opera pozitivă a *naționalismului integral*”, spunea sociologul bucovinean, alunecând, ca atâția alții, pe panta fără întoarcere a unei univocități peremptorii (Brăileanu 1935f: 25).

În continuare, sociologul român merge mai departe cu propria teorie, arătând că „distrugerea marxismului, a crezului proletar, trebuie să fie ținta naționalismului” (Brăileanu 1935f: 25), conchizând că un imperativ este „convertirea muncitorilor la credința adevărată cuprinsă în doctrina naționalistă” (Brăileanu 1935f: 25). Imperativ care nu s-a dovedit a fi o simplă vorbă în vânt, ci un deziderat care va fi atins nu peste mult timp, în octombrie 1936, când se constituie „Corpul Muncitoresc Legionar”, aflat sub conducerea inginerului Gheorghe Clime (Tănase 2010: 109). Așadar, și din acest motiv, pentru Partidul Comunist, Mișcarea legionară a reprezentat, cum afirmă și Tiberiu Tănase pe coperta a IV-a a volumului său *Fetele monedei*, un concurent însemnat și incomod în lupta pentru putere.

Și totuși, în urma observațiilor efectuate, Dan Dungaciu ajunge la concluzia că: „Nici chiar Traian Brăileanu nu poate fi, riguros vorbind, acuzat de *rasism*, chiar în abordarea pe care o face națiunii din punctul de vedere al doctrinei legionare [...]. Tezele sale anti-evreiești nu proveneau dintr-o perspectivă *rasistă*, ci din echivalarea – abuzivă, indiscutabil – a acestei populații, sau a unei secțiuni însemnate a ei, cu comunismul. Respingerea unui element de populație avea deci rațiuni *politice* (respingerea totală și fără rest a comunismului), nu *rasiale*. Acesta e motivul pentru care alte grupări etnice nu sunt o țintă explicită în scrierile sociologului bucovinean, și așa se explică de ce grupurile sioniste din Cernăuți frecventau la Universitate cursurile lui... Traian Brăileanu” (Dungaciu 2003: 183). Prin urmare, nu putem face abstracție, în încercarea de a înțelege antisemitismul lui Brăileanu, de aspectul conform căruia, pentru titularul catedrei de sociologie din cadrul universității cernăuțene, „pericolul comunist este unul dintre reperele ce i-au jalonat esențial cariera sau modul de implicare în treburile cetății” (Dungaciu 2003: 279).

Lărgind cadrul discuției noastre, problema evreiască nu este identificată acum, în 1935, pentru prima oară de către Traian Brăileanu. Un punct de vedere asupra chestiunii a fost formulat de sociologul bucovinean încă din anul 1919, la început în „Glasul Bucovinei”, apoi în chiar numărul inaugural al „Cugetărilor”, publicație unde a îndeplinit funcțiile atât de editor, cât și de redactor responsabil. Încă de atunci, pentru sociologul bucovinean, chestiunea evreiască, după cum se exprima el însuși, „trebuie discutată în mod clar și precis. Limita unde începe al nostru *non possumus* trebuie să se fixeze odată pentru totdeauna. Dincoace de acest hotar se pot face toate concesiunile și se poate da tot sprijinul. Căci poporul evreu are același drept la existență ca orice alt popor civilizată, are același drept la libertate și muncă. Dar un drept nu-l are, și anume acela de a exploata populația în al cărei mijloc trăiește și de a pune interesele proprii mai presus de interesele statului în care trăiește și care îi garantează existența și libertatea” (Brăileanu 1919: 11).

Interesant este că la data respectivă Traian Brăileanu nu excludea chiar și colaborarea cu forțele politice ale evreilor din Bucovina, însă cu condiția ca în prealabil să fie stabilite clar principiile de la care să pornească baza discuției în problema evreiască. Traian Brăileanu pune o condiție de acest gen întrucât considera că populația evreiască din Bucovina își dorea să-și mențină și în România reîntregită aceleași privilegii, poate chiar sporite, în așa fel încât „ar fi ca din capul locului să ne supunem unei hegemonii care va trebui să devină și mai apăsătoare decât cum a fost în Austria. Or, această hegemonie va da naștere – mai degrabă sau mai târziu – la conflicte acute între evrei și creștini” (Brăileanu 1919: 11).

Cu toate acestea, putem afirma că antisemitismul lui Traian Brăileanu nu are nimic excepțional, înscriindu-se pe o linie clasică pentru perioada interbelică. Cum completează și Radu Florian Bruja, sociologul bucovinean, în perioada dintre cele două conflagrații mondiale, milita în special pentru eliminarea evreilor din economia românească și pentru crearea unei clase de mijloc autohtone, profund naționaliste (Bruja 2011: 47).

În acest context nu putem să nu amintim de faptul că originea antisemitismului în Bucovina poate fi identificată în secolul XIX, mărul discordiei fiind politica habsburgică. După cum se cunoaște, o spun nu puțini istorici, politica habsburgică îi favoriza pe coloniști și pe imigranți, între aceștia un procent destul de ridicat fiind evrei, în contrapondere cu populația autohtonă, românească, net dezavantajată. Întrucât evreii au continuat și în secolul XX să dețină poziții cheie în ceea ce privește comerțul, finanțele, meșteșugurile, profesiile liberale ș.a.m.d., tensiunile s-au acutizat. Și asta, mai ales când Bucovina revenea între hotarele țării de care aparținea, iar românii își recăpătaseră statutul, împotriva lor nemaifiind exercitat niciun proces de deznaționalizare.

Cum perioada interbelică poate fi considerată una de criză, pe fondul instabilității socio-politice existente s-a putut răspândi și antisemitismul. De asemenea, lărgind cadrul, relevant este și faptul că nu puțini specialiști au declarat răspicat că una dintre bolile cronice ale Europei a fost antisemitismul.

Analizând situația evreilor din Bucovina, istoricul Mihai Iacobescu constată că aceștia „își cuceriseră o situație privilegiată sub Habsburgi” (Iacobescu 2011: 15), realitatea rămânând aceeași și mai târziu, în timpul administrației românești: „Cu toate reformele democrat-liberale, efectuate de români, îndeosebi în deceniul 1918–1928, putea, oare, administrația românească să-i readucă pe românii autohtoni în condițiile de relativă egalitate în viața economică a Bucovinei cu unele minorități care își cuceriseră o situație privilegiată sub Habsburgi – cum era, de pildă, cazul burgheziei evreiești, care era încă stăpână pe comerțul cu amănuntul (prima prăvălie românească la Suceava a apărut abia în 1938 și a fost falimentată de evrei!), la exploatarea forestieră (chiar la data naționalizării fabricilor de cherestea și exploatarea forestieră, în 1948, majoritatea patronilor din Bucovina erau evrei!), în finanțe și care deținea o pondere de 75–80% din cadrele cu studii superioare în domeniile avocaturii, farmaciilor și medicinei? Putea oare

administrația românească să schimbe în două decenii, în timpul unei jumătăți de generație, ceea ce dominația habsburgică făcuse, susținuse timp de 144 de ani, adică în 4–5 generații? Chiar istoricii evrei recunosc faptul că, încă și sub administrația României întregite, între 1918 și 1939, „Cernăuții erau, după Varșovia și New York, orașul ce a suscitât interesul cel mai înalt al populației evreiești în lume”. (Felesko, Molasa, Strutynski 1995: 81–90) Or, lupta dintre adepții Mișcării Legionare, în Bucovina, mai ales – ca și în restul țării – și burghezia și cămătarii evrei era expresia încercării autohtonilor români de a-și cuceri și deveni stăpâni pe pozițiile economico-financiare pierdute în trecut.

O părere similară are și Corneliu Pintilescu. Acesta, referindu-se însă la întreg spațiul României, afirmă că: „Antisemitismul românesc [...] își are originile în secolul al XIX-lea și apare ca reacție la emigrările populației evreiești dinspre Galiția sau Imperiul Țarist către Principate. Componenta esențială a acestui antisemitism tradițional este cauza sa economică, determinată de concurența pe care activitatea comercială și antreprenorială evreiască o face elitei birocratice și burgheziei românești. Conflictul conține și o componentă culturală, efect al diferențelor neacceptate, al tensiunilor religioase sau al neasimilării culturale percepute negativ de către populația majoritară” (Pintilescu).

Cert e că, încă de după a doua jumătate a secolului XIX, în România, nu numai în Bucovina, problema evreiască a constituit, cum zicea Zigu Ornea, „un contencios mereu inflamabil” (Ornea 1996: 384), „o realitate a unui fenomen deopotrivă politic, social și moral” (Ornea 1996: 395). Trebuie să observăm împreună cu Tiberiu Tănase că, între antisemitism și anticomunism, Corneliu Zelea Codreanu pune semnul egalității (Tănase 2010: 80), ceea ce am arătat că și Traian Brăileanu a făcut. Dragoș Zamfirescu, în opul *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate* (Zamfirescu 1997), menționează că adversitatea Mișcării legionare față de organizația de extremă stângă, recte bolșevismul, și prin aceasta ne explicăm într-o anumită măsură și poziția antisemită a primilor, a apărut ca urmare a faptului următor: comunismul „nu este religios și este conceput de evrei, nimicește credința și are o poziție internaționalistă. Dată fiind deosebirea radicală dintre bolșevism și creștinism, împotriva plăgii comuniste trebuie să se lupte prin orice mijloace” (Tănase 2010: 80).

Pe o astfel de direcție și-a manifestat antisemitismul și Traian Brăileanu, profesorul care mereu a fost de partea tinerilor, a acelor tineri „însuflețiți cu o credință sfântă” (Brăileanu 1935b: 26), cum se exprimă el însuși.

Punându-și nădejdea în rectitudinea noii generații de intelectuali, sociologul bucovinean, într-un articol de-al său din „Însemnările sociologice”, vizavi de Congresul studenților români creștini, desfășurat la Craiova, pe data de 19 aprilie 1935, afirmă că: „Imaginea studentului s-a schimbat cu desăvârșire. Studentul gălăgios, nepăsător, sceptic, oportunist, a dispărut; în locul lui s-a prezentat la Craiova studentul tăcut, grav, însuflețit de o credință sfântă, intransigent în judecata dreaptă, neînduplecat în fața ademenirilor politicianiste. De unde această

transformare radicală? O știm cu toții. O știm noi, care am urmărit pas cu pas drumul spinos pe care au trebuit să treacă acești tineri, an de an, din suferință în suferință, până ce sufletele lor s-au contopit într-o singură și indestructibilă idee: salvarea neamului românesc. O știu și cei ce se tem de înaintarea coloanelor disciplinate ale tinerilor bărbați. Aici nu e vorba de conspirație și revolte, de demonstrații turbulente, de *revoluție* politică. E vorba de nașterea unei lumi noi a unei culturi românești, clădită pe temelia puternică a statului național românesc” (Brăileanu 1935b: 26). După cum se observă, Traian Brăileanu credea în starea de spirit a noii generații, s-a aflat de foarte multe ori alături de tineri, i-a sprijinit în acțiunile lor și a militat fățiș în numele naționalismului, grație căruia spera că se va instaura „lumea nouă”. O lume, pe care Ernest Bernea o identifica în mișcarea legionară în felul următor: „Legiunea nu este un partid politic ci este o *lume nouă*. Partid politic poate fi în fața urnelor dar nu a istoriei. Toată greșeala aici stă: e o chestiune de perspectivă. Orice partid poate fi distrus de un altul la putere, fie prin luptă, fie prin *realizare de program*, numai Legiunea nu. Aceasta pentru că mișcarea tineretului este o nouă spiritualitate, o nouă viziune de viață, care va defini și va așeza noi vremuri românești” (Bernea 1937: 398).

Încă înainte de a deveni legionar, Constantin Noica se arată a fi solidar cu generația din care făcea parte. Astfel, pe bună dreptate, arată de ce tineretul român din acea perioadă a recurs la politică, reușind să creioneze un profil simpatetic acestei categorii de populație a României anilor treizeci: „Social, tineretul înseamnă o categorie de oameni care nu-și găsesc locuri. Profesorul, tineretul este sau pretinde a fi mai cărturar, mai în specialitate decât lumea veche. Etic, tineretul se prezintă nepătat și capabil, deci, de a protesta împotriva imoralității vieții noastre publice. În sfârșit, tineretul se vrea, se afirmă reformator [...]. De aceea să nu se mire nimene, și cel mai puțin guvernării, că tineretul are astăzi o importanță politică. O are pentru că ceilalți nu l-au înțeles, pentru că l-au înțeles greșit, poate. Și iată că într-o bună zi, tineretul, care, în mare parte, este studențime, s-a trezit ca masă politică... Astăzi, da, tineretul face politică – și nu din vina lui. O face cu sete, tinerește cum face tot... Stăpânirea vrea chiar să-i reducă posibilitățile de activare în planul politic, printr-o serie de acțiuni care stau să vină... Tineretul nostru e bolnav de politică. Dacă există un primat în societatea noastră tânără, atunci există primatul politicului. Că e rău? Poate că e rău. Dar de ce n-ar vrea o dată lumea să plece de la ceea ce este, de la nivel românesc?” (Noica 1934). După cum o spune răspicat Noica, în legionarism tineretul s-a regăsit, la fel și o serie întreagă de intelectuali, crescuți la fel ca și Traian Brăileanu, în spirit naționalist. Exasperați de politicianism, de imoralitate, mulți au început să spere într-o lume mai bună, odată cu ivirea unui curent ideatic în care s-au regăsit. Zigu Ornea ține să precizeze că: „Domina, printre tinerii devotați ai legionarismului, buna credință, inocența și puritatea într-un ideal care li se părea atoatesalvator. Sufereau pentru el prigoane, osânda publică, închisoarea. Dar nu dezarmau. Când se vor trezi, va fi prea târziu” (Ornea 1996: 301).

De orientare naționalistă, militând de asemenea pentru „noi vremuri românești”, pentru „o lume nouă”, era și „Revista mea”, publicație apărută la Cluj, director fiind Maria D. Rădulescu, revistă recenzată în numărul 3, anul I, iunie 1935, al „Însemnărilor sociologice”. Despre revista clujeană, aflată la apariția cu numărul 7, se precizează că are un merit demn de evidențiat: „Apelul pentru unificarea doctrinei și propagandei naționaliste”. „Avem în sfârșit o revistă românească. Nici europeană, nici mondială, românească. În ea bate vânt de primăvară, de tinerețe vânjoasă, neîndurată și aspră cu dușmanii, bună și încrezătoare față de prieteni”, se arată în recenzia respectivă. În schimb, în paginile publicației clujene, profesorul universitar Dan Rădulescu va semnala entuziast apariția primului număr al „Însemnărilor sociologice”. Notabil este faptul că, analizând aceste *reviste ale revistelor*, observăm că „Însemnările sociologice” nu s-au cantonat într-o autarhie frustră, ci și-au manifestat apartenența la o piață deschisă a ideilor. Deși este evidentă înclinația revistei spre un anumit tip de discurs ce ține de extrema dreaptă, deși a promovat într-o măsură semnificativă „o filosofie” maniheistă, în paginile „Însemnărilor” și-au putut face loc recenzii la reviste care nu au avut nicio legătură cu ideologia mișcării legionare. Dintre acestea, pe lângă cele sociologice ale lui Gusti, spre exemplu, enumerăm: „Făt-Frumos” (director Leca Morariu), „Revista de pedagogie” (director C. Narly), „Junimea literară” (director I.I. Nistor), „Revista Institutului Social Banat-Crișana (director dr. Cornel Groșoreanu) etc. Prin urmare, în grupul sociologic bucovinean, deși orientarea politică era clară, iar excesele de limbaj erau de netăgăduit, nu exista totuși o încrâncenare ideologică fără ieșire. Cel puțin până în preajma anului 1938, perioadă în care putem vorbi de o politizare excesivă a societății românești și nu numai, răstimp de profundă criză, câmp ideatic unde dialogul a fost suspendat și înlocuit cu dispute tot mai radicale. Din păcate, „semnele bune”, despre care scria în iunie 1935, tot în „Însemnările sociologice”, Traian Brăileanu, nu se vor mai ivi prea curând în România. Au urmat o serie de crime abominabile, o scenă socio-politică pur și simplu devastată, pierderi teritoriale dintre care unele nu au mai fost recuperate nici până în prezent, o suită întreagă de orori ivite din toate părțile, acestea, parcă nu ar fi fost îndeajuns, culminând cu instaurarea regimului comunist, un teritoriu pe suprafața căruia teroarea a atins cote paroxistice.

IDEEA COMUNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Încă din 1935 începea să se închege tot mai evident sistemul sociologic al lui Traian Brăileanu, fundamentat în monumentală lucrare *Teoria comunității omenеști*. În numărul 5 al revistei, apărut în august 1935, articolul de fond semnat de sociologul bucovinean poartă titlul *Ideea comunității românești* (Brăileanu 1935c: 1). Astfel, în opinia lui Brăileanu, „începe să se deslușească tot mai limpede drumul *Însemnărilor*” (Brăileanu 1935c). „Din sfera teoriei pure, unde ideea

comunității omenești se naște ca imagine desprinsă de condițiile de timp și spațiu, *acțiunea* o atrage în câmpul înfăptuirilor practice, punând-o în contact cu substratul social concret și singular, supus determinării geografice și istorice. Din această clipă ideea devine o *forță creatoare*. Ea pune în mișcare ritmică și ordonată elementele sociale, indivizii, grupându-i într-o comunitate spirituală, într-o unitate însuflețită de un *ideal comun*” (Brăileanu 1935c), explică titularul catedrei de etică, sociologie și politică din cadrul universității cernăuțene. Și, de aici, după cum se observă, desprindem caracterul noologic al sociologiei lui Traian Brăileanu, despre care vorbește Ilie Bădescu. În continuare, autorul *Teoriei comunității omenești* își exprimă crezul că, urmărind înfăptuirea comunității românești ideale, din *laboratorul „Însemnărilor sociologice”*, împreună cu echipa sa, va putea munci după un plan bine chibzuit, fără primejdie de a devia de la drumul drept (Brăileanu 1935c). Parcă anticipând acuzațiile ce se vor aduce peste ani revistei și Grupului de la Cernăuți, Brăileanu va sublinia faptul că „Însemnările” și-au însușit o tehnică socială, un ansamblu de reguli servind acțiunea practică, întemeiată pe știință.

Cum respingea total orice sistem utopic, în excursul său, liderul grupului sociologic bucovinean scrie: „Pornind de la *Idee* nu suntem utopiști. Noi n-am plăsmuit idealul nostru de dorințe vagi și himerice, ci acel ideal este rodul științei, al cumpănirii raționale a țintei spre care tinde acțiunea noastră și a mijloacelor potrivite pentru atingerea țintei” (Brăileanu 1935c).

Așa cum spunea Traian Brăileanu, la temelia doctrinei naționaliste stă ideea națiunii române ca organism politic structurat după legi izvorâte din firea sa. Pe baza unei astfel de ideologii, afirmă sociologul bucovinean, „Însemnările sociologice” susțin năzuința aceluia care și-au pus mintea și brațele în slujba înfăptuirii comunității românești.

Pentru filosoful cernăuțean „națiunea este un sistem social autonom, evolutiv. Adică ea este o comunitate umană având toate funcțiunile necesare existenței ei independente față de alte comunități” (Brăileanu 1940: 15).

Precizăm că, potrivit teoriei lui Traian Brăileanu, statul național este o comunitate umană care reprezintă o unitate și biologică, și morală, și religioasă, și estetică, și politică, și economică, unitate care se manifestă, adică poate fi constatată, prin tipul unitar de rasă, prin unitatea graiurilor, a moravurilor, credințelor, a solidarității servind apărarea teritoriului, a patriei, împotriva vecinilor, și prin autarhie economică. Din acest punct de vedere, grupul familial, comunitatea biologică, reprezintă punctul inițial, logic și istoric, al societății umane, iar națiunea, termenul final, adică cea mai largă comunitate care poate fi prinsă și organizată într-o unitate perfectă. Pentru o evidențiere mai limpede asupra perspectivei pe care o are Traian Brăileanu asupra națiunii, arătăm că există conform acestuia un număr de șase puteri: biologică, morală, religioasă, estetică, economică și politică. Toate acestea corespund „ordinilor sau formelor în care e prinsă viața umană și ar putea fi numite sau *puteri sociale*, sau *principii de unitate* ale acelor forme din a căror înlănțuire se nasc comunitățile umane concrete și

istorice” (Brăileanu 1940: 15). Brăileanu afirmă că orice cercetare sociologică teoretică trebuie să deuteze cu identificarea *forme sociale*, pentru a fixa, apoi, *puterile* care îi determină structura și evoluția (Dungaci 2003: 172).

În *Teoria comunității omeneste*, sociologul cernăuțean își va intitula sugestiv, spunem noi, unul dintre capitolele părții a patra *Națiunea, comunitatea morală cea mai largă* (Brăileanu 1941: 375). „Teza principală este aceea după care *fără acceptarea normelor morale și a ordinii morale ca prototip al oricărui ordin, omul alunecă în anarhie, distruge orice ordine*; pe aceeași idee, *statele naționale s-au constituit pe temeiul solidarității morale*. Din această perspectivă, deci a unei asumări morale repetabile, se poate spune că *națiunea devine astfel pentru creștini comunitatea morală pe care o poate desăvârși prin străduințele sale, patria devine sălașul pământesc dăruit oamenilor de Dumnezeu pentru a trăi, ei și urmașii lor, fericiți și îndestulați, dacă vor ști să o îngrijească în așa fel ca pe o grădină frumoasă*. Pentru Traian Brăileanu, morala creștină, întemeiată pe *principiul dragostei*, era cea mai înaltă morală” (Dungaci 2003: 171).

Titularul catedrei de sociologie, etică și politică a universității cernăuțene își dorea ca la baza ideii comunității românești să stea „numai doctrina creștină, care propovăduiește dragostea între oameni și căutarea drumului de împăcare între clasele sociale, apelând la conștiința morală atât a celor săraci, cât și mai ales a celor bogați” (Brăileanu 1941: 378). Traian Brăileanu nu ezită să se arate și de această dată total împotriva doctrinei marxiste, care, în viziunea sa, „nu poate remedia răul prin desăvârșirea dezastrului și prin proclamarea morții sufletului ca principiu de organizare socială” (Brăileanu 1941: 377–378). Lupta de clasă promovată de către comuniști, pentru Brăileanu, nu este o soluție. Conform teoriei sale, clasele conducătoare, precum și masele conduse nu trebuie să-și piardă sentimentul de solidaritate morală, deoarece acest sentiment este „în stare să învingă toate antagonismele de ordin economic” (Brăileanu 1941: 378). „Reacțiunea” în fața doctrinei marxiste este văzută de sociologul originar din Bilca drept „năzuința spre înălțare la ordinea morală, la acceptarea normelor instituite de Divinitate. Drumul spre înălțare a fost luminat în toate timpurile de jertfa celor buni. În vremea decadenței romane, doctrina creștină a înviat puternică, arzătoare, mântuitoare, în sufletele tuturor, haosul social s-a limpezit, cuvintele de lege, dreptate, dragoste, virtute își redobândiră înțelesul lor deplin, iar natura nu se mai înfățișa ca o ordine materială, ca un mecanism servind numai satisfacerii trebuințelor materiale, economice ale omului, ci ca o ordine creată de Dumnezeu. pentru ca oamenii să înfăptuiască binele și frumosul și să descopere prin știință adevărul, învățând astfel să se închine smeriți în fața puterii nemărginite a Creatorului lumii” (Brăileanu 1941).

Așadar, pentru Traian Brăileanu comunitatea sau națiunea română, văzută ca fiind trăitoare prin excelență întru Dumnezeu, bazată pe morala creștină, este un vis de fericire și pace (Brăileanu 1941: 378), după cum se exprimă el însuși. „Acest vis de fericire și pace i-a împins pe mulți teoreticieni să construiască imaginea

comunității omenești perfecte. Nu numai ca utopie, ci cumpănind bine toate condițiunile concrete istorice. S-ar putea ca și noi să încercăm cândva descrierea *comunității românești* perfecte, așa cum și-au imaginat toți cei ce-au luptat, toți ce-au murit pentru înfăptuirea ei” (Brăileanu 1941).

BIBLIOGRAFIE

1. BĂDESCU, ILIE (2006). *Noopolitica. Sociologie noologică. Teoria fenomenelor asincrone*, București, Editura Mica Valahie.
2. BERNEA, ERNEST (1996). *Legiune și partidele politice. Rânduiala*, 1937, vol. II, nr. 9–10, p. 398, *apud* Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române.
3. BOIA, LUCIAN (2000). *Istorie și mit în conștiința românească* (Ediția a 2-a), București, Editura Humanitas.
4. BRĂILEANU, TRAIAN (1919). *Problema jidovească*, în „Cugetări”, Cernăuți, anul I, nr. 1, 18 noiembrie.
5. BRĂILEANU, TRAIAN (1935). *Ștefan cel Mare și arta de a guverna*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 5, august.
6. BRĂILEANU, TRAIAN (1935). *Semne bune*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 3, iunie.
7. BRĂILEANU, TRAIAN (1935). *Ideea comunității românești*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 5, august.
8. BRĂILEANU, TRAIAN (1935). *Revista revistelor*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 2, mai.
9. BRĂILEANU, TRAIAN, *Revista revistelor*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 3, iunie (1935).
10. BRĂILEANU, TRAIAN (1935). *Problema muncitorească în lumina doctrinei naționaliste (Schitărea problemei)*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 3, iunie.
11. BRĂILEANU, TRAIAN (1940). *Națiunile și puterile sociale*, în „Însemnări sociologice”, anul IV, nr. 3.
12. BRĂILEANU, TRAIAN (1941). *Teoria comunității omenești*, București, Editura Cugetarea Georgescu Delafras.
13. BRUJA, RADU FLORIAN (2004). *Ștefan cel Mare în imagologia legionară*, în „Codrul Cosminului”, nr. 10.
14. BRUJA, RADU FLORIAN (2011). *Traian Brăileanu. Studii, documente. Încercări literare*, Iași, Editura Junimea.
15. DUNGACIU, DAN (2003). *Elita interbelică. Sociologia românească în context european*, București, Editura Mica Valahie.
16. FELESKO, KAZIMIER (München), MOLASA, JERZEGO (Varșovia), STRUTYNSKI WLADIMIR (Cernăuți) (2011). *Blaski i eleni. Europy w miniaturze (Lumini și umbre. Europa în miniatură)*, Varșovia, 1995, p. 81–90, *apud* Mihai Iacobescu, *Cuvânt înainte*, în Radu Florian Bruja, *Traian Brăileanu. Studii, documente. Încercări literare*, Iași, Editura Junimea.
17. HUSAR, AL. (1979). *Athleta Christi*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LV, nr. 7–8.
18. IACOBESCU, MIHAI (2011). *Cuvânt înainte*, în Radu Florian Bruja, *Traian Brăileanu. Studii, documente. Încercări literare*, Iași, Editura Junimea.
19. IORGA, NICOLAE (1904). *Istoria lui Ștefan cel Mare: povestită neamului românesc*, București, Editura Minerva.
20. NOICA, CONSTANTIN (1996). *Tineretul bolnav de politică în „Credința”*, anul I, nr. 37, 19 ianuarie 1934, *apud* Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române.

21. ORNEA, ZIGU (1996). *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române.
22. PINTILESCU, CORNELIU, *Gulag și Holocaust: legislație discriminatorie și represivă*, <http://lett.ubbcluj.ro/~phantasma/caiete/caiete/caiete13/9.html>.
23. „Sociologie românească”, București, an I, nr. 10, octombrie, Revista Secției sociologice a Institutului Social Român.
24. TĂNASE, TIBERIU (2010). *Fețele monedei. Mișcarea legionară între 1941 și 1948*, București, Editura Tritonic.
25. ȚOPA, LEON (1935). *Universitatea țărănească. Teoria și practica ei*, Cernăuți, Editura Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina.
26. ZAMFIRESCU, DRAGOȘ (1997). *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică.
27. *** *Revista revistelor*, în „Însemnări sociologice”, an I, nr. 3, iunie (1935).
28. *** *Revista cărților*, în „Însemnări sociologice”, Cernăuți, anul I, nr. 1, 5 aprilie (1935).